

PARASAL BİRLİĞİN ÜYE ÜLKELER AÇISINDAN FAYDA VE MALİYETLERİ

Arş. Gör. M. Kemal DEĞER^(*)

Arş. Gör. Lütfü ÖZTÜRK^(**)

ABSTRACT

In this study, potential benefits and costs of monetary union have been explained. The most important cost element of monetary union is that countries can't apply an independent monetary and exchange rate policy because of monetary union. At the same time both decreasing of transaction costs and disappearing of exchange rate uncertainties because of monetary union will directly or indirectly create effects that increase welfare of member countries. Monetary union has ben assetmented points of view of Monetarist and Keynesian by using cost-benefit curves. It has been concluded that monetary union can provide important benefits for member countries.

Anahtar Kelimeler: *Optimum Para Alanları, Parasal Birlik, Parasal Birliğin Fayda ve Maliyetleri*

Keywords: *Optimum Currency Areas, Monetary Union, Benefits and Costs of Monetary Union*

I. GİRİŞ

Parasal birlik ve para alanları, üye ülkelerin kendi ulusal parasının ve para politikalarının kullanımı bir kenara bırakıp, aynı para biriminin kullanılması olarak tanımlanan antlaşmalardır. Parasal birliğin en yakın tarihteki uygulaması Euro'dur. Avrupa Birliğine üye ülkelerin birçoğunun katılımıyla oluşturulan bu birlik, Maastricht anlaşmasında öngörülen kriterler üzerine inşa edilmiştir. Bu anlaşmada öngörüldüğü gibi parasal bir birliğin oluşturulmasında düşük

^(*)Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

^(**)Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü.

enflasyon ve işsizlik oranları ve belirli bir büyüklükteki bütçe açıkları gibi kriterlere ihtiyaç duyulması, ortak para kullanımının beraberinde getireceği maliyetleri azaltma isteğinden kaynaklanmaktadır.

İleri düzeyde bölgesel entegrasyon şekli olan parasal birliğin beraberinde getirdiği fayda ve maliyetler bu çalışmada ele alınıp incelenmeye çalışılacaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle ortak para kullanmanın maliyetlerini açıklama getiren *Optimum Para Alanları* (Optimum Currency Area (OCA)) ele alınarak, ortak para kullanımının üye ülkeler açısından faydaları üzerinde durulacaktır. Parasal entegrasyonun üye ülkelerin refahı üzerine net etkisi, fayda-maliyetlerinin karşılaştırılması ile ortaya konulabilir. Bu nedenle, çalışmanın son kısmında fayda-maliyet eğrileri yardımıyla, parasal birliği üye ülkeler açısından faydalı hale getiren “*kritik dışa açıklık*” derecesi gösterilmiştir. Son olarak da Parasalcı ve Keynesyen görüşün parasal birliğe bakış açıları yansıtılmaya çalışılarak parasal birliğin etkileri tartışılmıştır.

II. ORTAK PARA KULLANMANIN MALİYETLERİ

Bir ülkenin ulusal parasını kullanmaktan vazgeçerek bir parasal birliğe katılmasının maliyetleri, iç ve dış dengeyi sağlamada ihtiyaç duyulan bağımsız para politikaları yürütebilme yeteneğinden mahrum kalması nedeniyle ortaya çıkmaktadır¹. Diğer bir ifade ile parasal birlikte, ulusal merkez bankasının hem varlığı sona erecek, hem de ekonomik politikalarda artık önemli bir güce sahip olamayacaktır². Bu durum, parasal birliğe iştirak eden ülkelerin kendi parasının fiyatını değiştirmede (devalüasyon ve revalüasyon gibi) veya tedavüldeki ulusal para miktarını belirlemede herhangi bir güce sahip olamayacağı anlamına gelmektedir.

Ortak para kullanımının maliyetlerini irdelerken ele alınacak analiz, *Optimum Para Alanları* (OPA) olarak bilinir. Mundell, McKinnon ve Kenen tarafından öncülük edilen bu teori, parasal birliğin fayda-maliyet analizlerinin maliyet kısmı üzerinde durmaktadır. Bu teorinin temel varsayımları, emek ve sermaye hareketliliği³, açıklık derecesi⁴ ve ürün çeşitliliğidir⁵. Öte yandan son zamanlarda, parasal birliğin maliyetleriyle ilgilenen çalışmalarda, ülkeye özgü

¹ Mkenda, B. K., “Is East Africa an Optimum Currency Area?”, *Working Papers in Economics*, No:41, Department of Economics, Göteborg University, 2001, p.4.

² Grubel, H. G., “The Merit of a Canada-US Monetary Union”, *North American Journal of Economics and Finance*, 11, 2000, p. 29.

³ Mundell, R. A., “A Theory of Optimum Currency Areas”, *American Economic Review*, 60, 1961, pp. 567-665 ve Mundell, R. A., *International Economics*, New York: Macmillan, 1968.

⁴ McKinnon R., “Optimum Currency Areas”, *American Economic Review*, 53, 1963, pp. 717-725.

⁵ Kenen P. B., “The Theory of Optimum Currency Area: An Electic View”, in: R. A. Mundell, and A. K. Swoboda (eds), *Monetary Problems of the International Economy*, Chicago, 1969.

konjonktürel şokların nispi büyüklüğü ve senkronizasyonu da parasal birlikler açısından araştırma konusu yapılmıştır⁶.

Özetle OPA ile ilgili yakın tarihteki literatürdeki çalışmaların çoğu, şok ve konjonktürün üye ülkeler açısından benzerliği (simetrisi), ticaretin büyüklüğü (açıklık), emeğin hareketlilik derecesi ve mali transfer sistemleri gibi para alanı üyeleri arasındaki karşılıklı ilişkiler üzerinde yoğunlaşmaktadır⁷.

A. Talepteki Değişmeler

Mundell, talepte meydana gelen değişmelerin üye ülkeler üzerindeki etkilerini iki ülkeli bir model kullanarak açıklamaya çalışmıştır⁸. Talepteki değişme ülkelerden birinde üretim azalışı nedeniyle işsizlik yaratırken, diğerinde üretim artışına bağlı olarak istihdam artışı sağlayacaktır. Diğer taraftan talepteki değişme, ödemeler bilançosu üzerinde de önemli gelişmelere neden olacaktır. Eğer talebin azaldığı ülkede yurtiçi harcamalar üretimle birlikte azalış göstermezse, ithalat artışına bağlı olarak ödemeler bilançosu açık vermeye başlarken, bu durum aynı ülkenin hükümet bütçesinde bir açığa da neden olacaktır. Talep artışının yaşandığı ülkede ise bu süreçlerin tersi ortaya çıkacaktır. Yani üretim artacak, tüketim harcamalarının üretim artışının altında kalması ile cari işlem bilançosunda bir fazlalık oluşacaktır.

Ortaya çıkan bu sorunlar karşısında, kur ayarlaması olmaksızın otomatik olarak bu iki ülkeyi eski denge seviyelerine getirecek iki mekanizma söz konusudur. Bunlardan ilki ücretlerin esnekliği varsayımına dayanırken, ikincisi emeğin hareketliliğine dayanmaktadır. Eğer her iki ülkede de ücretler aşağı ve yukarı doğru esnekse, üretim azalışı nedeniyle ücretler düşerken, diğer ülkede emek talebi fazlalığı nedeniyle ücretler yükselecektir. Ücretlerdeki bu esneklik ücretlerin düştüğü ülkede üretimi artırırken, diğerinde ise azaltacaktır. Bu değişmeler, her iki ülkede eski dengeyi yeniden oluşturacak niteliktedir. Böylece, eğer iki ülkede ücret katılığı (dolayısıyla da fiyat katılığı) söz konusu değilse, ülkeler arasında oluşturulacak parasal bir birliğin maliyetleri de o kadar düşük olacaktır⁹.

Eski dengenin tesis edilmesini sağlayan ikinci mekanizma emeğin hareketliliğine dayanmaktadır. Üretimin azaldığı ülkede işsiz kalan kişiler, emek talebi fazlalığının olan diğer ülkeye hareket edeceklerdir. Emeğin bu hareketi, işsizliğin arttığı ülkede ücret azalışı ve emek talebinin fazla olduğu ülkede ücret artışı sonucunu ortadan kaldıracaktır. Aynı zamanda işgücü göçü

⁶ Karras, G., and Houston H. Stokes, "Time-Varying Criteria for Monetary Integration Evidence from the EMU", *International Review of Economics and Finance*, 10, 2001, pp.171-185.

⁷ Frankel A. J., and Rose A. K., *The Endogeneity of the Optimum Currency Area Criteria*, NBER Working Paper 5700, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 1996, p.3.

⁸ Mundell, *op.cit.*, pp. 510-511.

⁹ Mkenda, *op.cit.*, p. 4,

ile birlikte her iki ülkedeki cari işlem dengesizlikleri de azalacaktır. Özetle her iki ülkenin birlikte hareket etmedikleri durumlarda bile, ülkeler arasında emek hareketliliği mevcut olduğu sürece ülkeler açısından parasal birliğin oluşturulması arzu edilir niteliktedir¹⁰.

Emek hareketliliğinin fiyat esnekliğini ikame eden önemli bir uyarlanma aracı olduğuna dair birçok uygulamalı destekler bulunmaktadır¹¹. Ücretler esnek ve/veya iki ülke arasında emeğin hareketliliği son derece yüksekse, prensipte her iki ülke için uyarlanma problemleri otomatik bir şekilde kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Bununla birlikte bu şartlar sağlanamazsa, uyarlanma problemi varlığını sürdürecektir ve döviz kuru ayarlamaları, her iki ülkedeki dengenin yeniden tesis edilmesi için etkili tek araç durumuna gelecektir¹². Eğer bu şartlar altında, iki ülke aralarında parasal birlik oluşturarak kendi parasının kontrolünden vazgeçerse, negatif bir talep şoku nedeniyle ülkelerin birinde işsizlik problemi ve cari ödemeler bilançosu açığı ortaya çıkarken, diğerinde enflasyon ve ödemeler bilançosu fazlalığı ortaya çıkacaktır. Böylece parasal entegrasyonun, başta işsizlik sorunu yaşayan ülke olmak üzere her iki ülke içinde maliyetli olacağı söylenebilir¹³.

Parasal birlikle beraber ülkelerin uğrayacakları kayıpların büyüklüğüne etki eden bir diğer önemli faktör, ülkelerin üretimini yaptıkları ürünlerin çeşitliliğidir. Eğer ülkelerin imal ettiği ürünler çeşitlenmiş ise, dışsal bir şok sonucunda bütün ülkelerin paraları eşit şekilde bundan etkileneneceği için asimetrik şokların ortaya çıkma olasılığı düşük olacaktır¹⁴. Dışsal bir şoktan ihracatı yapılan ürünleri çeşitli olan bir ülke sınırlı sayıda ürün ihraç eden ülkelere nazaran daha az olumsuz etkilenecektir. Bu nedenle ürün çeşitlemesine sahip ülkeler, dışsal şoklara karşı kendi ulusal paralarının değerine daha az müdahale ederler. Ülkelerin ihraç ürünlerindeki ve piyasalarındaki çeşitliliğin artması parasal birliğin olası maliyetlerini azaltan önemli bir faktördür¹⁵. Bu bağlamda, Krugman, ölçeğe duyarlı üretim, mükemmel olmayan hanehalkı hareketliliği ve azalan taşıma maliyetleri üzerine vurgu yaparak, çeşitlenmenin parasal entegrasyonun doğuracağı olumsuz sonuçları azaltacağını düşünmektedir¹⁶. Bununla birlikte, ölçeğe göre artan getiri ile üretim yapan

¹⁰ Crosby M., and Otto, G. "An Australia New Zealand Currency Union?", Working Paper, www.economics.unimelb.edu.aumcrosbyANZ. 2000, p. 8, (28.06.2002).

¹¹ Ricci, A. L., (1997), "A Model of Optimal Currency Area", IMF Working Paper, WP/97/76, International Monetary Fund, Washington, pp. 7-8.

¹² Ghosh A. R., and Wolf C. H. "On the Mark(s): Optimum Currency Areas in Germany", **Economic Modelling**, 13, 1996, pp. 563-564.

¹³ Mkenda, **op.cit.**, pp. 5-6

¹⁴ Schelkle W., "The Optimum Currency Area Approach to European Monetary Integration: Framework of Debate or Dead End?", **South Bank European Papers**, No:2/2001, European Institute, London, 2000, p. 7.

¹⁵ Mkenda, **op.cit.**, p. 6.

¹⁶ Krugman P., "Lessons of Massachusetts for EMU", in F. S. Torres and F. Giavazzi (eds), **Adjustment and Growth in the European Monetary Union**, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, pp. 241-260.

firmalar, talep ve/veya uzmanlaşmış emeğin halihazırda mevcut olduğu belirli alanlarda üretimlerini yoğunlaştırma konusunda bir dürtüye sahip olacaklardır. Böylece, üretimin yoğunlaşmasıyla birlikte parasal birliğin bu alanları, birlik öncesine oranla asimetrik şoklardan çok daha fazla etkilenmeye başlayabilirler¹⁷.

Sonuç olarak, eğer ücretler katı, emeğin hareketliliği sınırlandırılmış ve ihraç edilen ürün sayısı sınırlı sayı da ise, parasal birliğin bu şeklini üye ülkeler son derece maliyetli ve anlamsız bulacaklardır. Diğer bir ifade ile bu gibi durumlarda ülkeler, talep şoklarına karşı ulusal paralarını devalüe veya revalüe edebilmeyi yani ulusal paralarının kullanımına devam etmeyi parasal birliği oluşturmaya nazaran daha uygun bulacaklardır¹⁸. Bununla birlikte, eğer ülkelerin asimetrik şoklardan kaynaklanan makro ekonomik sorunlarını gidermede döviz kuru değişimleri dışında alternatif mekanizmalara sahipse, parasal birliğe katılmanın maliyetleri nispeten küçük olacaktır¹⁹. Ayrıca parasal birliğe aday ülkeler, etkin reformların gerçekleştirildiği ve kendi piyasalarına göre daha esnek piyasalara sahip bir parasal birliğe katılmak için istekli olacaklardır²⁰.

B. Enflasyon ve İşsizlikle İlgili Ülkelerin Farklı Tercihleri

Ülkeler, ekonomik problemlere karşı duyarlılıklarının farklı olması nedeniyle, uyguladıkları politikalar da birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Örneğin bazı ülkeler işsizlik ve enflasyon sorunları karşısında işsizliğin azaltılmasını tercih ederken, diğerleri enflasyonun önlenmesini tercih edebilir. Bu ekonomik problemlere karşı ülkelerin önceliklerindeki farklılıklar, ülkeler arasında oluşturulacak olan parasal birliği birçok açıdan maliyetli hale getirebilir²¹.

Enflasyon oranı ve işsizlik arasındaki ters ilişkiyi ifade eden klasik Philips eğrisi analizi yardımıyla parasal birliğin doğuracağı maliyetlere açıklama getirilmeye çalışılmıştır. Parasal birliğe aday ülkeler makroekonomik problemlere verdikleri öncelik nedeniyle Philips eğrisi üzerinde farklı noktaları tercih edebileceklerdir. Ancak, enflasyon oranlarının ülkeler arasında farklılık gösterdiği durumlarda, döviz kurunun sabitlenerek parasal birliğin oluşturulması satın alma gücü paritesinden sapmalara yol açacaktır. Böylece, parasal birliğe katılan yüksek enflasyonlu ülke, artan bir şekilde mal

¹⁷ Schelkle, *op.cit.*, p. 8.

¹⁸ Ghosh ve Wolf, *op.cit.*, p. 564.

¹⁹ Kwan, C. H., "The Theory of Optimum Currency areas and Possibility of Forming a Yen Bloc in Asia", *Journal of Asian Economics*, 9,(4), 1998, p. 557.

²⁰ Hallet A. H., and Jensen S. E. H., *Currency Unions and the Incentive to Reform: Are Market Mechanisms Enough*, CEPR Discussion Paper No. 2001-3, Centre for Economic and Business Research, Copenhagen, 2001, pp. 1-2.

²¹ Ricci, *op.cit.*, p. 10.

piyasalarında rekabet edebilirliğini kaybedecektir. Bu durum, üye ülkelerin ortak bir enflasyon oranına yönelmesine, yani her iki ülke içinde daha az tercih edilen bir enflasyon-ışsızlık bileşiminin kabul edilmesine neden olacaktır²².

Sonuç olarak, aday ülkeler farklı enflasyon-ışsızlık hedeflerine veya farklı Philips eğrilerine sahiplerse, parasal birliğin oluşturulmasının ülkeleri tek bir enflasyon düzeyine yönlendirmesi, maliyetli bir şekilde kendini gösterecektir²³. Benzer sonuçlara Canzoneri ve Roger tarafından ama tamamen farklı bir nedenle ulaşılmıştır: “eğer enflasyon, vergi düzenlemelerinde ana bir araç niteliği taşıyorsa, ülkeler vergi kazançlarının marjinal maliyetinin vergi yöntemleri arasında eşitlenmesi gerektiğini ifade eden kamu finansmanı prensibine göre farklı enflasyon oranlarına ihtiyaç duyabilirler”²⁴. Oysa parasal birliğin etkin bir şekilde oluşturulması için, üye ülkeler arasında enflasyon oranlarının birbirine yakınsaması gerekmektedir. Çünkü bu durum, döviz kurunun sabitlendiği durumlarda nispi satın alma gücünün sürdürülmesinin bir gereğidir. Yani enflasyon oranlarının yakınsaması, uzun dönemde ödemeler bilançosu dengesinin sağlanması için gereken koşullardan biridir²⁵.

1960’lardan 1970’lerin başlarına kadar popüler olan klasik Philips eğrisi analizi son zamanlarda önemini yitirmiştir. Artık, Philips eğrisinin sabit olmadığı, yani enflasyon beklentilerine göre aşağı ve yukarı doğru hareket edeceği görüşü yaygın olarak kabul görmektedir. Böylece, yüksek enflasyon oranını tercih eden bir ülke Philips eğrisinin yukarı doğru kayacağı bir durumla karşılaşacak ve enflasyon ve işsizlik arasında etkili olmayan serbest tercihlere sahip olacaktır²⁶. Uzun dönem dik Philips eğrisini durumunda, otoritelerin tercih edecekleri işsizlik oranı, doğal işsizlik oranı tarafından belirlenirken, enflasyon oranından bağımsız olacaktır. Bu nedenle, iki ülkede farklı enflasyon oranlarına sahip olmadan kaynaklanan herhangi bir kazanç söz konusu olmayacaktır. Böylece bu ülkeler, işsizlik cinsinden herhangi bir maliyet olmaksızın döviz kurlarını sabitleyerek oluşturacakları parasal birlikte enflasyon oranlarını birbirine eşitleyebilirler. Diğer bir ifadeyle, bağımsız para politikaları işsizlik üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığından, ülkelerin parasal birlik içerisinde kendi bağımsız para politikalarını uygulayamamaları, üye ülkeler açısından genel anlamda bir kayıp doğurmayacaktır²⁷.

²² De Grauwe P., **The Economics of Monetary Integration**, Oxford University Press, New York, 1992, pp.14-15.

²³ Ricci, **op.cit.**, p. 10.

²⁴ Canzoneri, M. B., and Roger, C. A., “Is the European Community an Optimal Currency Area? Optimal Taxation Versus the Costs of Multiple Currencies”, **American Economic Review**, 80 (3), 1990, pp.419-433.

²⁵ Schelkle, **op.cit.**, p. 13-14.

²⁶ Baumol, W. J., and Blinder A. S., **Economics: Principles and Policy, Macroeconomics**, 4. Ed., Harcourt Brace Jovanovich Publishers, New York, 1988, p.355.

²⁷ El-Agraa, A. M., , **The European Union: History, Institutions, Economics and Policies**, Fifth Edition, Prentice Hall Europe, London, New York, 1998, p. 115.

Bununla birlikte, kısa dönemde parasal birliğe katılmanın neden olduğu bazı maliyetler söz konusudur. Örneğin, ülkelerin uzun dönemde enflasyon ve işsizlik oranında tercih yapamamalarına rağmen, kısa dönemde enflasyonu azaltmak isteyen ülkeler işsizlik oranında geçici bir artışla karşılaşabilirler. Anti-enflasyonist politikalarının bu maliyeti, tamamen parasal birliğin bir maliyeti olarak değerlendirilmesinin de yanlış olacağı göz önüne alınmalıdır. Eğer ülkelerden biri önceden yüksek bir enflasyona sahipse, bu ülke parasal birliğe katılmasa da enflasyonunu düşürme çabalarında bulunması gerekecekti. Böyle bir yapıda, bu ülkenin tek başına kalmasından ziyade düşük enflasyonlu diğer ülkelerle birlikte parasal birlik oluşturarak enflasyon oranını azaltmasının çok daha az maliyetli olup olmayacağı sorunu önemini kaybedecektir²⁸.

Sonuç olarak, ülkelerin kendi Philips eğrileri üzerinde optimal bir noktayı tercih etmedikleri durumda, enflasyon ve işsizlik konusundaki farklı tercihler parasal birliği oluşturmada önemli bir engel teşkil etmeyebilir. Bu çerçevede ortaya çıkan önemli bir sorun, birlik içine katılan yüksek enflasyonlu ülkelerin işsizlik cinsinden geçici bir maliyetle karşılaşacak olmalarıdır. Bu açıdan ülkeler parasal birliğin iyi birer adayı olmak istiyorlarsa, enflasyon oranlarının birbirine eşit veya yakın olması uygulamada arzu edilen bir durumdur²⁹. Bu konuda Mundell, parasal birliğin üye ülkeler arasında enflasyon oranlarının birbirine yakınsaması gibi ortak amaçların gerçekleştirilmesiyle işlerlik kazanacağını ifade etmektedir³⁰.

C. Emek Piyasası Farklılıkları

Avrupa ülkelerinin emek piyasalarında önemli yapısal farklılıkların bulunmaktadır. Almanya gibi ülkelerde emek piyasaları çoğunlukla merkezileşmiş nitelikte iken, İngiltere gibi bazı ülkelerde ise, emek birlikleri merkezileşmemiştir. Bu önemsiz gibi görülen farklılıklar, parasal birlik içinde önemli maliyetlere neden olabilir. Çünkü, ülkelerin karşılaşacakları aynı ekonomik sorunlar, yurtiçi ekonomilerde farklı ücret ve fiyat gelişmelerine yol açabilmektedir. Örneğin, aynı petrol şokunun farklı ülkelerde yerli ücret ve fiyatlar üzerine etkisi, bu ülkelerdeki sendikaların bu şoka nasıl tepki verdiklerine bağlı olacaktır³¹.

Emek piyasasının yapısının önemi üzerinde duran makroekonomik teorilerinden biri Bruno ve Sachs tarafından geliştirilmiştir³². 1979-80 süresince dünyada ortaya çıkan arz şokları, Avrupa ülkelerinde ücret pazarlığının merkezileşme derecesine bağlı olarak çok farklı makroekonomik etkilere

²⁸ De Grauwe, *op.cit.*, p. 16.

²⁹ Mkenda, *op.cit.*, p. 7.

³⁰ Mundell, R. A., "Currency areas, Volatility and Intervention", *Journal of Policy Modeling*, 22(3), 2000, p. 285.

³¹ Schelkle, *op.cit.*, pp. 14-15.

³² Bruno M. and Sachs J., *Economics of Worldwide Stagflation*, Oxford: Basil Blackwell, 1985.

neden olmuştur. Ücret pazarlığının merkezileştiği durumlarda, sendikalar ücret artışı isteklerinde enflasyonist etkileri dikkate alacaklardır. Diğer bir ifadeyle, merkezileşmiş sendikalar, aşırı ücret taleplerinin daha fazla enflasyona yol açacağını ve bunun da sonuçta reel ücretlerini azaltacağını bilirler. Bu nedenle merkezileşmiş sendikalar ortak hareket ederek, aşırı ücret talebinde bulunmamaktadırlar³³.

Nominal ücret artış talebiyle ilgili düşünceler, daha az merkezileşmiş yerel ücret pazarlığının yapıldığı ülkelerde oldukça farklıdır. Bu ülkelerdeki yüksek nominal ücret için pazarlık yapan küçük sendikalar, ülkedeki toplam işgücünün sadece önemsiz bir kısmını temsil ettikleri için nominal ücret artışlarının toplam fiyat düzeyi üzerine etkisinin küçük olacağını düşünürler. Öte yandan her sendika, üyelerinin nominal ücretini daha fazla artırmak isteyecektir. Eğer bu şekilde davranmazsa, üyelerinin reel ücreti, diğer sendikaların nominal ücret artış talebinin enflasyon oranından yüksek olması nedeniyle azalabilir. Sonuçta ortaklaşa olmayan bu oyun, ortaklaşa olan oyundan daha büyük bir nominal ücret artışına neden olacaktır. Sonuç olarak, merkezileşmemiş sendikaların bulunduğu ülkelerde bir arz şokundan sonra ücretleri ayarlamak, merkezileşmiş sendikaların bulunduğu ülkelere oranla çok büyük farklılıklar göstermektedir³⁴.

Ücret pazarlığının merkezileşmesi ve bu merkezileşmenin sonuçları arasındaki ilişkilerin firma düzeyindeki analizi Calmfors ve Driffill tarafından geliştirilmiştir³⁵. Bu analize göre, firma düzeyinde yapılan ücret pazarlığı gibi tamamen merkezileşmemiş bir sistem içinde, ücret talepleri firmanın rekabet edebilirliği ve sendikanın istihdam beklentileri üzerinde doğrudan bir etki doğuracaktır. Bireysel sendikanın aşırı ücret talepleri istihdamda şiddetli bir azalışa neden olacak, böylece bir arz şokuyla karşılaşıldığında bu tür sistem içindeki sendikalar, arzu edilebilir ücret isteklerinde bulunacaklardır. Bu sonuç, ücret iklimi açısından aşırı derecede merkezileşmiş ve merkezileşmemiş ülkelerin, orta düzeyde bir merkezileşme derecesine sahip ülkelere göre daha iyi bir durumda olduğu anlamına gelmektedir. Yani aşırı merkezi veya merkezi olmayan ülkeler, diğerlerine oranla arz şoklarının neden olduğu işsizlik ve enflasyon açısından çok daha olumlu deneyimleri yaşamaya meyillidirler³⁶.

Sonuç olarak, ülkelerin farklı nitelikte emek piyasalarına sahip oluşu, parasal birliği ülkeler açısından maliyetli yapabilir. Çünkü, herhangi bir arz şokundan bu ülkelerdeki ücret ve fiyatlar farklı bir şekilde etkilenecek ve farklı enflasyonist baskılara neden olacaktır. Daha önce değinildiği gibi ülkeler arasındaki enflasyon oranlarındaki farklılıklar, parasal birliğin maliyetlerini artırıcı etkilere neden olacaktır.

³³ De Grauwe, *op.cit.*, p. 22.

³⁴ *Ibid.*, pp. 22-23.

³⁵ Calmfors, L., and Driffill, J., "Bargaining Structure, Corporatism and Macroeconomic Performance", *Economic Policy*, 6, 1988, pp. 13-61.

³⁶ Schelkle, *op.cit.*, p. 15.

D. Büyüme Oranı Farklılıkları

Ülkeler parasal birlik oluşturduklarında, büyüme oranlarındaki farklılıklar da bazı problemlere yol açabilir. Örneğin, parasal birliğe büyüme oranları farklı iki ülkenin (A ve B) katıldığını varsayalım. A ülkesinin GSMH'sının yılda %5, B ülkesinin ise %3 büyüdüğü ve her iki ülkenin birbirinden yapmış olduğu ithalatın gelir esnekliğinin 1'e eşit olduğu bir durumu ele alalım. Bu durumda, A ülkesinin B ülkesinden yaptığı ithalat yılda %5 büyüme gösterirken, B ülkesinin A ülkesinden yaptığı ithalat yılda %3 artacaktır. Bu durum, ithalata ihracatına oranla daha hızlı artan A ülkesinin, ödemeler bilançosu açığı ile karşılaşmasına neden olur. Ticaret bilançosundaki açıkların kronikleşmesinden kaçınmak isteyen A ülkesi, B ülkesine yaptığı ihracatın fiyatlarını azaltarak ihracatını artırma davranışına girmek zorunda kalacaktır. Diğer bir ifade ile, A ülkesi, ticaret hadlerini ürünlerini daha fazla rekabetçi hale getirinceye kadar azaltacaktır. Bu nedenle A ülkesi, ticaret hadlerini ya **paranın değeri azalımı(devalüasyon)** ya da B ülkesine göre **yurtiçi fiyat artışlarının düşük bir oranı**'yla azaltabilir³⁷.

Eğer A ülkesi B ülkesiyle parasal birliğe katılırsa, A ülkesi döviz kurlarının sabitlenmesinden dolayı dış açıklarını giderebilmek için sadece ikinci aracı yani yurt içi fiyat ayarlamalarını kullanabilecektir. Bu durum, A ülkesinin büyüme sürecini yavaşlatacak olan deflasyonist politikaları takip etmesine neden olacaktır. Sonuç olarak, parasal birlik hızlı büyüyen bir ülke için maliyetli olabilmektedir. Hızlı büyüyen ülke, ticaret bilançosundaki arzu edilmeyen gelişmeler nedeniyle, ulusal parasının değeri azaltmayı yani kendi ulusal para politikasını kullanmayı parasal birlikten çok daha avantajlı bulacaktır.

Ancak, Krugman'a göre, hızlı büyüyen ülkeler aynı zamanda yeni ürünler geliştirebilen veya eski ürünlere yeni özellikler katabilen ülkelerdir. Böyle bir büyüme sürecinin sonucu olarak bu tür ülkelerin ihracatının gelir esnekliği, yavaş büyüyen ülkelere oranla çok daha fazla olacaktır. Ayrıca uygulamalı bulgularla desteklendiği gibi, hızlı büyüyen ülkelerin ihracat mallarının gelir esnekliği, genellikle ithalatının gelir esnekliğinden daha yüksektir³⁸. Dolayısıyla hızlı büyüyen ülkeler, ticaret bilançosu problemlerine maruz kalmaksızın ekonomik büyümelerini sürdürebilirler. Yine hızlı büyüyen ülkelerdeki sermayenin marjinal verimliliği, yavaş büyüyen ülkelere oranla daha fazla olduğu için yatırımlar hızlı büyüyen ülkelere yönelecektir. Bu sermaye akımları hızlı büyüyen ülkenin ticaret bilançosu sorunlarını giderici bir etki yaratacaktır³⁹. Bu iki faktör, hızlı büyüyen ülkelerin parasal birliğe katılmasını

³⁷ De Grauwe, *op.cit.*, p.25.

³⁸ Krugman P., "Differences in Income Elasticities and Trends in Real Exchange Rates", *European Economic Review*, 33, 5, 1989, p. 1035.

³⁹ De Grauwe, *op.cit.*, pp. 35-36.

maliyetli hale getiren ticaret bilançosu sorunlarını herhangi bir kur ayarlaması olmaksızın giderici etkiye sahiptir.

E. Farklı Mali Sistemler ve Senyoraj Problemi

Ülkeler, farklı mali sistemlere sahip olmaları nedeniyle birbirinden farklılık gösterirler. Bu farklılıklar, genellikle hükümet bütçe açığının finansmanında para politikası ve kamu borçlanması araçlarını farklı kombinasyonlarını kullanmada kendini göstermektedir⁴⁰. Farklı yapılarla sahip olan ülkeler, parasal birliğe katıldıklarında, bütçe açıklarını finanse etmede bir takım sıkıntılarla karşılaşacaklardır. Bu sıkıntıyı açıklamak için bütçe açığı finansmanı eşitliği kullanılabilir.

$$G-T+rB = \frac{dB}{dt} + \frac{dM}{dt}$$

Burada, G hükümet borçlanması nedeniyle faiz ödemelerini içeren hükümet harcamalarının düzeyini, T vergi gelirlerini, r hükümet borçlanması üzerine işletilen faiz oranını, B ve M yüksek güçlendirilmiş paranın yani parasal tabanın düzeyini göstermektedir. Eşitliğin sol tarafı hükümetin bütçe açığıdır. Bu açık, bütçe açığından (G-T) ve hükümet borçlanması üzerine işletilen faizden (rB) ibarettir. Eşitliğin sağ tarafı ise finansman yönüdür. Bütçe açığı, borçlanmayla (dB/dt) veya güçlendirilmiş parayla (dM/dt) finanse edilebilir.

Optimal kamu finansmanı teorisi, rasyonel hükümetlerin farklı gelir kaynaklarını kullanacağını ve bu nedenle de bu farklı araçlar vasıtasıyla artan kazançların marjinal maliyetinin eşitleneceğini ifade eder⁴¹. Yani, vergileme nedeniyle artan kazançların marjinal maliyeti, enflasyon nedeniyle artan gelirlerin marjinal maliyetini aşarsa, enflasyonu artırmak ve vergileri azaltmak rasyonel olacaktır⁴². Bu ifade, öncelikle ülkelerin farklı optimal enflasyon oranlarına sahip olacakları anlamına gelmektedir. Genelde, az gelişmiş bir vergi sistemine sahip ülkeler, enflasyon nedeniyle gelirlerin artmasını çok daha avantajlı bulmaktadırlar. Farklı bir ifade ile, az gelişmiş mali bir sisteme sahip bir ülke, vergi oranlarını arttırarak gelir elde etmesinden kaynaklanan çok büyük maliyetler yaşayacaktır.

Enflasyonun düşük bir oranına sahip daha gelişmiş ülkelerle bir parasal birliğe katılan az gelişmiş ülkeler, daha düşük enflasyon oranına sahip olacaklardır. Bu durum, belirli bir bütçe açığı için bu tür ülkelerin vergilerini arttırmaktan başka çarelerinin kalmadığı anlamına gelmektedir. Bütçe açığının finansmanında vergilerin tercih edilmesi ise refah düzeyinde bir azalışa neden

⁴⁰ Schelkle, *op.cit.*, pp. 16-17.

⁴¹ Fisher, S., "Seigniorage and Case for a National Money", *Journal of Political Economy*, 90 (2), 1982, p. 297.

⁴² Canzoneri ve Roger, *op.cit.*, p. 421.

olacaktır. Bazı ekonomistler, bu durumun Güney Avrupa ülkeleri için hassas bir problem olduğunu iddia etmişlerdir. Düşük enflasyonlu Kuzey Avrupa Ülkeleriyle parasal birliğe katılarak bu ülkeler, vergileri artırmak zorunda kalacaklar veya daha büyük bütçe açıklarını yaşanmasına müsaade edeceklerdir. Bu ülkeler için parasal birliğin maliyeti, bütçe gelirlerini artırmada vergileme gibi çok maliyetli bir yolu izlemek zorunda kalmaları olarak kendini gösterecektir⁴³.

III. ORTAK PARA KULLANMANIN FAYDALARI

Ortak para kullanmanın maliyetleri, ekonominin makroekonomik yönüyle çok daha fazla ilgili iken, kazançları daha ziyade mikroekonomik düzeydedir⁴⁴. Ulusal paranın terk edilerek ortak bir paraya doğru hareketin, ekonomik etkinlikte bir takım kazançlara neden olacağı beklenmektedir⁴⁵. Etkinlikteki bu kazançlar iki farklı orijinlidir. Bunlardan ilki, ulusal paraların değişimiyle ilişkili olan dönüşüm maliyetlerinin giderilmesi yani farklı paraların dönüşümü nedeniyle ortaya çıkan refah kaybının ortadan kalkmasıdır⁴⁶. İkincisi ise döviz kurlarının zaman içerisindeki dalgalı hareketlerinden kaynaklanan döviz kuru riskinin giderilmesidir⁴⁷. Çalışmanın bu kısmında, ortak para kullanmanın faydaları bu iki açıdan analiz edilecektir.

A. Dönüşüm Maliyetlerinin Giderilmesinden Kaynaklanan Doğrudan ve Dolaylı Kazançlar

Yabancı paralar ile değiştirilen ulusal paranın maliyeti, parasal birliğin diğer kazançlarına göre çok daha kolay görülebilir ve ölçülebilir niteliktedir. Ulusal paranın diğer yabancı paralarla değiştirilmesinde, bu tür maliyetler her zaman için bulunmaktadır. Parasal birliğe katılma, farklı para birimleri kullanan ülkeler arasında ticareti yapılan mal ve hizmetlerin dönüşüm maliyetlerinin ortadan kalkmasına neden olacaktır⁴⁸. Parasal entegrasyonla birlikte tüketiciler, işletmeler ve hükümetler, mal ve hizmet satın alırken, yatırım yaparken ve transfer harcamasında bulunurken, bir parayı diğeri ile değiştirmek zorunda kalmayacaklardır⁴⁹.

Ulusal paraların yabancı paralarla değiştirilmesi zorunluluğundan kaynaklanan dönüşüm maliyetlerinin tutarı yıl başına 13 ve 20 milyon ECU

⁴³ De Grauwe, *op.cit.*, p. 27.

⁴⁴ Mkenda, *op.cit.*, p.4.

⁴⁵ Vinals J. "European Monetary Integration: A Narrow or a Wide EMU?", *European Economic Review*, 40, 1996, p. 1105.

⁴⁶ Ricci, *op.cit.*, p. 9.

⁴⁷ Melitz J., "The Current Impasse in Research Optimum Currency Areas", *European Economic Review*, 39, 1995, p. 495.

⁴⁸ Frankel and Rose, *op.cit.*, p. 1.

⁴⁹ Cleeton, D. L., "Economic and Monetary Union Is Off on the Right Floor", *The Brown Journal of World Affairs*, Summer/Fall, Vol. IV, Issue 2, 1999, p. 167.

arasında bir değer kadardır⁵⁰. Bu tutar topluğun GSMH'sinin %0,5 ile %0,25'ine denk gelmektedir⁵¹. Bu önemsiz bir para miktarı olarak görünebilir, fakat bu değer tek pazardan kaynaklanan kazançların değerine ilave edilmesi gereken bir kazanç niteliğindedir.

Dönüşüm maliyetlerinin azalması sonucu ortaya çıkan bu kazançların görece bir niteliğe sahip olduğuna dikkat edilmelidir. Bu kazançların önemi genellikle bankacılık sektöründe kendini gösterir. Farklı ülkelerdeki araştırmalar, bankaların kazançlarının yaklaşık %5'inin ulusal paraların değişimi işleminden alınan komisyonlardan kaynaklandığını ortaya koymuştur. Bankalar için kazancın bu kaynağı, parasal birliğin oluşturulmasıyla ortadan kalkacaktır. Bu tür komisyonlar, herhangi bir ekonomik varlığı elde etmek için tüketici tarafından ödenen bir vergi niteliğindedir. Bu nedenle, ulusal paraların değişiminden kaynaklanan dönüşüm maliyetleri toplum açısından bir refah kaybı niteliğindedir⁵². Parasal birlik neticesinde bankaların, diğer kârlı faaliyetleri araması gerekecektir. Bu yapıldığı takdirde toplum kazanacaktır. Paraların değişimi için kullanılan banka kaynakları, parasal birlikle beraber toplum için çok daha faydalı görevleri gerçekleştirmek için serbest kalacaklardır.

Dönüşüm maliyetlerinin ortadan kalkması, ölçülmesi güç olan dolaylı kazançlara da neden olmaktadır. Bu kazançlar, ulusal piyasalar arasındaki fiyat farklılığı alanının daralmasıyla ilintilidir. Bugün bile Avrupa Birliği (AB) içerisindeki üye ülkeler arasında fiyat farklılıkları mevcuttur. Bu tür fiyat farklılıkları, AB üye ülkelerinin ulusal piyasaların ayrı olmalarından kaynaklanmaktadır. Yani parasal birliğe katılmamış bir ülkeden araba satın alan tüketiciler için yine dönüşüm maliyetleri söz konusudur. Eğer bu dönüşüm maliyetleri olmasaydı, tüketiciler arabanın ucuz olduğu ülkeden bu malları satın almak için hiçbir tereddüt göstermeyecektir. Yine dönüşüm maliyetlerinin vergileme farklılıkları ve idari düzenlemeler gibi bir çok kaynağı da olabilir. Böyle bir durumda yabancı parayı satın alma ve satmanın maliyetini gidermek çok önemli olmayabilir. Bununla birlikte, tek pazarı yaratmada diğer faktörlerle birlikte, dönüşüm maliyetleri fiyat farklılığını ön plana çıkarmaktadır. Sonuç olarak üye ülkeler arasında tek paranın kullanılması, tüketiciler açısından döviz kuru marjlarını kapsayan dönüşüm maliyetlerini ortadan kaldırarak refahı artırıcı statik bir etki doğuracaktır⁵³.

⁵⁰ Bkz. EC Commission "One Market, One Money. An Evaluation of the Potential Benefits and Costs of Forming an Economic and Monetary Union", European Economy, vol.44, 1990.

⁵¹ Grubel, H. G., "The Merit of a Canada-US Monetary Union", *North American Journal of Economics and Finance*, 11, 2000, p.23.

⁵² Ricci, *op.cit.*, p. 9.

⁵³ Grubel, *op.cit.*, p. 22-23.

B. Kur Riskinin Giderilmesinden Kaynaklanan Refah Kazançları

Gelecekteki döviz kurlarının ne olacağı hakkındaki belirsizlik, firmaların gelecek kazançları hakkında endişelerini de beraberinde getirecektir. Riskten kaçınan bireyler tarafından oluşturulan bir dünyada döviz kuru belirsizliğinin bir refah kaybına yol açacağı genellikle kabul görmektedir. Yani gelecekte oluşacak bir kazancın şimdiden daha belirgin olması tercih edilen bir durumdur. Parasal entegrasyonla birlikte sağlanan faydaların en önemlisi, üye ülkeler arasında döviz kuru riskinin giderilmesi sonucu, kaynakların optimal dağılımı sağlanarak ve böylece yatırım ve ticarete yaşanan artışın ekonomik büyümeyi yani toplumun refahını dinamik bir şekilde artırmasıdır⁵⁴.

1. Döviz Kuru Belirsizliği ve Fiyat Mekanizması

Döviz kuru belirsizliği, mal ve hizmetlerin gelecek fiyatları hakkındaki belirsizliği de beraberinde getirmektedir. Ekonomik birimler, tüketim, üretim ve yatırımla ilgili kararlarını fiyat mekanizmasının kendilerine sağlamış olduğu bilgiler üzerine dayandırır. Eğer fiyatlar belirsiz olmaya başlarsa, bu kararların optimalliği belirsizlikten olumsuz yönde etkilenerek azalacaktır⁵⁵.

Ancak söz konusu olan döviz kuru belirsizliği, reel döviz kuru belirsizliğidir. Bu konu ile ilgili bilinen en iyi örnek, 1980-85 dönemindeki ABD ve diğer sanayileşmiş ülkeler arasındaki enflasyon farkından daha büyük oranda ABD dolarının “tahmin edilemeyen” oranda bir değer kazanmasıdır. Diğer bir deyişle, dolar bu dönemde satın alma gücü paritesinden önemli ölçüde sapma göstermiştir.. Bu “kötü gidiş” dünya piyasalarında rekabete sahip olması gereken çoğu Amerikan firmasının kârlılıklarında büyük ve kestirilemeyen olumsuz değişmelere yol açmıştır. Birkaç yıl sonra dolar önemli ölçüde ve 1980’lerin ilk yarısındaki reel değerlenmeden daha fazla oranda değer kaybetmiştir. Bu büyük reel döviz kuru hareketleri Amerikan ekonomisi için büyük uyarlanma maliyetlerine neden olmuştur. Ortak bir para uygulamasına geçişle birlikte reel döviz kuru belirsizliğindeki azalış, bu uyarlanma maliyetlerini azaltabilir. Böylece fiyat mekanizması, doğru ekonomik kararları almada iyi bir rehber olmaya başlayacaktır. Ancak bu etkinlik kazançlarını belirlemek oldukça zordur⁵⁶.

Döviz kuru belirsizliği, fiyat mekanizmasıyla sağlanan bilginin kalitesini bir başka nedenle de olumsuz etkileyebilir. Döviz kuru riskinden kaynaklanan fiyat belirsizliği, riskteki bir artışa neden olacak, bu da genellikle reel faiz oranını artıracaktır. Bu faiz artışı sonucu, yatırım projelerindeki beklenen kazancın daha belirsiz hale gelmesinden dolayı riskten kaçınan yatırımcılar

⁵⁴ Kwan, *op.cit.*, p. 556, Cleeton, *op.cit.*, p.167 ve Grubel, *op.cit.*, p. 22.

⁵⁵ De Grauwe, *op.cit.*, p. 67.

⁵⁶ *Ibid.*, pp. 67-68.

daha yüksek bir risk primine ihtiyaç duyacaklardır. Aynı şekilde, riskli bir ortamda ekonomik birimler gelecek kazançlarının iskonto oranlarını artırmak isteyeceklerdir. Ancak yüksek faiz oranı, yatırım projelerinin etkin bir yöntemle seçilmesini engelleyecek, bu da yatırım projelerinin yönetiminde ahlaki sorunlara (moral hazard) ve kötü tercihlere (adverse selection) neden olacaktır⁵⁷.

Özetle parasal birliğin beraberinde getirdiği önemli statik kazanç, döviz kuru riskini gidermesi ve ülkeler arasındaki faiz oranı farklılıklarını azaltarak fiyat mekanizmasının daha etkin bir şekilde işlemesine yol açmasıdır⁵⁸. Diğer bir ifadeyle, döviz kuru riskine ilişkin maliyetler azaldıkça, parasal birliğe üye ülkelerin kaynak dağılımı etkinliğinde olumlu yönde bir artış ortaya çıkacaktır. Azalan maliyetler üretimin daha ileri entegrasyonuna ve parasal birliğe üye ülkeler arasındaki ticaretin ve yatırım akımlarının artmasına neden olacaktır⁵⁹.

2. Döviz Kurlarındaki Belirsizlik ve Ekonomik Büyüme

Döviz kuru riskinin giderilmesinin ekonomik büyümede bir artışa neden olacağına dair tartışmalar, neoklasik model ve onun son yıllardaki genişlemesi olan dinamik ölçek ekonomileri üzerine tesis edilir⁶⁰. Parasal birlikle beraber döviz kuru riskinin giderilmesinin, sistemik riski azaltarak reel faiz oranlarının düşmesine neden olacağı kabul görmektedir⁶¹. Bu etki, Neoklasik büyüme modeline göre Şekil 1'de gösterilmektedir. Başlangıçta denge, sermayenin marjinal verimliliğinin gelecek tüketimi iskonto etmede tüketicilerin kullandıkları faiz oranına eşit olduğu A noktasında gerçekleşir. Parasal birlik sonrası faiz oranındaki azalışa bağlı olarak iskontonun risk-ayarlanmış oranındaki azalma, eğimi iskonto oranına eşit olan rr doğrusunu yatıklaştırır. Parasal birlik sonucu yurt içi denge A noktasından B noktasına hareket edecektir. Ekonomi A noktasından B noktasına hareket ederken, risk-ayarlanmış faiz oranındaki düşüşe bağlı olarak sermaye miktarında ve büyüme oranında bir artış olacaktır⁶². Yeni dengede, işçi başına üretim ve sermaye stokunda bir artış yaşanacaktır. Bununla birlikte büyüme oranının, nüfusun büyüme oranı ve teknolojik değişimin dışsal oranı tarafından belirlenen ilk seviyesine geri döndüğüne dikkat edilmelidir. Böylece neoklasik büyüme modelinde parasal birlik nedeniyle faiz oranındaki azalış, büyüme oranını geçici olarak artırmaktadır. Yeni dengede işçi başına üretim düzeyi artarken, sermayenin verimliliği zorunlu olarak azalacaktır⁶³.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 68.

⁵⁸ Grubel, *op.cit.*, p. 22.

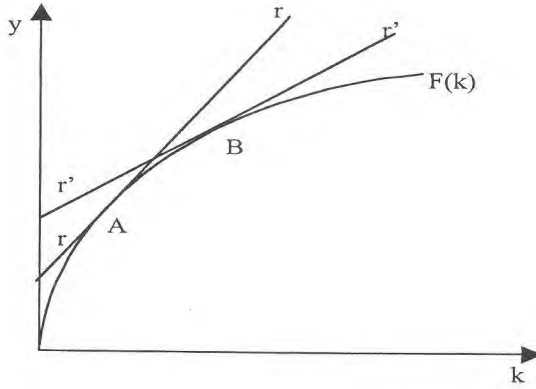
⁵⁹ Cleeton, *op.cit.*, p. 167.

⁶⁰ Dornbusch R., ve Fischer S., *Makroekonomi*, McGraw-Hill-Akademi, İstanbul, 1998, p. 271.

⁶¹ Grubel, *op.cit.*, p. 23.

⁶² Cleeton, *op.cit.*, p. 167.

⁶³ De Grauwe, *op.cit.*, p. 71.

Şekil 1. Neoklasik Modelde Risk Azalışının Etkileri

Bu model, son zamanlarda dinamik ölçek ekonomileri dikkate alınarak geliştirilmiştir. Geçmişte birçok ekonomist büyüme olgusunun dinamik ölçek ekonomileri ve öğrenme etkileri üzerine dayandığını ifade etmişlerdir. Ancak sermaye stokundaki artışla birlikte sermaye verimliliği, öğrenme etkisi ve ilave bilgi birikimi nedeniyle de artabilir. Bu ilave bilgi gelecek dönemde emek verimliliğini de artırır. Bu yeni büyüme modellerinin ilgi çeken özelliklerinden biri, büyüme sürecinin içselleşmesi ve başlangıç şartlarının duyarlı hale gelmesidir. Böylece işçi başına yüksek bir sermaye birikimi ile başlayan bir ekonomi sürekli yüksek bir büyüme trendini takip edebilir. Faiz oranını düşürülmesi aynı şekilde ekonomiyi yüksek bir büyüme yolu üzerine yerleştirebilir. Daha düşük faiz oranının bir sonucu olarak ekonomi, çok daha fazla sermaye biriktirir. Şekil 1.'deki statik durumun tersine işçiler, sermaye birikiminin verimliliğini artırır. Bu, $f(k)$ doğrusunun yukarı doğru bir hareketine neden olur. Böylece ekonomi artık yüksek bir büyüme yolu üzerinde bulunacaktır⁶⁴.

Bu analiz, istikrarlı bir döviz kuru varlığının Avrupa'da yatırım, üretim ve ticaretin büyümesini teşvik edeceği düşünülen Avrupa Para Sistemi'nin kurucularının beklentilerine de cevap vermektedir. Üretim üzerine parasal birliğin etkilerini belirlemek için yapılan bir çalışmada Frankel ve Rose, ticaretteki %1'lik bir artışın 20 yılda kişi başına gelirden yaklaşık olarak %1'lik bir artışa neden olacağını tahmin etmişlerdir⁶⁵. Neoklasik büyüme modelinde, döviz kuru değişkenliğindeki azalışın, reel faiz oranını azaltarak yatırımlardan beklenen kazançları da azaltacağı iddia edilmektedir. Ancak, riskteki bu azalış yatırım faaliyeti ve böylece büyüme üzerinde de belirsiz bir etkiye sahiptir.

⁶⁴ *Ibid.*, pp. 72-73.

⁶⁵ Frankel A. J., and Rose A. K., *Estimating the Effect of Currency Unions on Trade and Output*, NBER Working Paper 7857, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2000.

Gerçekten döviz kuru riskindeki bir azalışın yatırımı artırıp artırmayacağı tartışma konusudur. Yapılan birçok araştırmada, döviz kuru değişkenliği ile yatırım ve uluslararası ticaret arasında çok düşük bir ilişkinin bulunduğu görülmektedir. Bu durum, aynı zamanda ekonomik büyüme ve döviz kuru arasındaki bağlantının uygulamalı olarak zayıf desteklere sahip olduğunu da ifade etmektedir⁶⁶.

Sonuç olarak parasal birliğin üye ülkelere sağlayacağı faydaları büyük ölçüde netlik kazanmışken, parasal birliğin maliyetleri hakkında tam manasıyla bir görüş birliği yoktur⁶⁷. Ayrıca bu fayda ve maliyetler iktisat ekolleri açısından da farklılık göstermektedir.

IV. FAYDA VE MALİYETLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Krugman ve Obstfeld analizlerinde, parasal bir alanın fayda ve maliyetlerini, bu birliğin büyüklüğünün bir fonksiyonu olarak ele almaktadırlar⁶⁸. Para alanı genişledikçe, tek para kullanımından kaynaklanan faydalar artarken, parasal birliğe kendi makro ekonomik uyarlanma problemlerini çözmeyi amaçlayan yeni ülkeler katıldıkça tek para kullanmadan kaynaklanan maliyetler artan oranda artacaktır⁶⁹. Böylece Optimum Para Alanı, marjinal maliyetin marjinal gelire eşit olduğu yerde ortaya çıkacaktır. Para alanının optimal büyüklüğü ile ilgili bir kriter, birliğin bütün üyelerinin birlik öncesi duruma göre daha iyi durumda olmaları ve böylece hiçbir ülke veya ülke grubunun ortak parayı terk etmek düşüncesinde olmamaları olarak ifade edilmektedir⁷⁰.

Parasal birliğine üye ülkelerin, bu birlikten elde edecekleri refah kazançları ve karşılaşacakları maliyetlerin büyüklüğünün, ilgili ülkelerin birbirleri ile yaptıkları ticaretin düzeyine ve dış ticarete açıklık derecelerine bağlı olarak değişmesi beklenir. Bu bağlamda açık bir ekonomi, dünya piyasalarında fiyat-alıcı konumdaki bir ekonomiyi ifade etmektedir. Yani, döviz kurlarındaki değişimler, açık ekonomilerde fiyat değişmelerine dönüşmektedir. Ülkelerin açıklık dereceleri artıkça, elde edilecek refah kazançlarının artması beklenir. Örneğin, dönüşüm maliyetlerinin giderilmesinin etkisi, açıklık derecesine bağlı olarak kendini daha belirgin bir şekilde gösterecektir. Benzer şekilde, açıklık derecesi yüksek ülkelerdeki firma ve tüketiciler, farklı paralarla ve büyük yabancı piyasalarla yüz yüze geldiklerinden dolayı üretim, yatırım ve ticaretle ilgili yanlış karar verebilirler. Bu risklerin giderilmesi, büyük ve nispeten kapalı ekonomilere göre daha küçük ve açık ekonomilerde daha büyük refah kazançlarına neden olacaktır. Öte yandan parasal birliğin beraberinde getireceği

⁶⁶ Vinals *op.cit.*, p. 1106.

⁶⁷ El-Agraa, *op.cit.*, p.111.

⁶⁸ Krugman P., and Obstfeld M., *International Economics: Theory and Policy*, New York: Harper Collins Publishers, 1991,

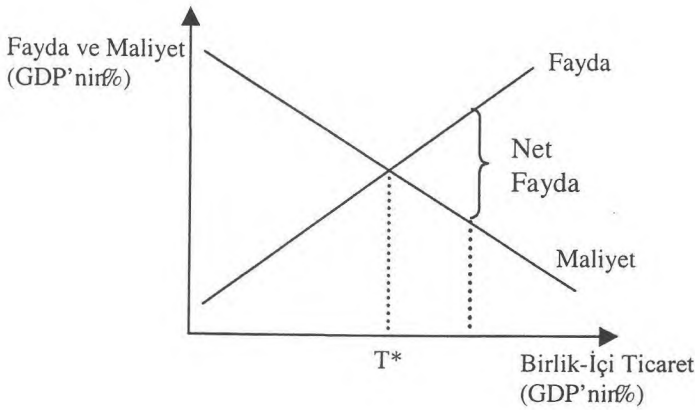
⁶⁹ Demopoulos G. D., and Yannacopoulos N. A., "On the optimality of a Currency Area of a Given Size", *Journal of Policy Modelling*, 23, 2001, p. 18.

⁷⁰ Melitz, *op.cit.*, p. 496.

maliyetler ülkenin açıklık derecesinin yüksekliğine bağlı olarak azalacaktır. Yani bir ülke dış ticarete ne kadar açıksa, oluşturulacak parasal birlikten kaynaklanan kayıpları da o kadar az olacaktır. Çünkü ülkenin dış açıklık derecesi artıkça yani diğer ülkelerle olan iki yanlı ticareti ve işgücünün, sermayenin ve diğer üretim kaynaklarının ülkeler arasındaki hareketliliği artıkça, kendi ulusal parası üzerinde yapacağı ayarlamalara da o kadar az ihtiyaç duyacaktır⁷¹.

Açık ekonomilere oranla kapalı ekonomilerde döviz kuru ayarlamaları, ekonomik dengesizlikleri giderme de daha etkin bir araç niteliğindedir⁷². Mundell ve Kenen'in ifade ettiği gibi döviz kurunun etkinliği, fiyatlar ve ücretlerin döviz kurlarındaki değişimi hızlı bir şekilde ortadan kaldırdıkça, açıklığın derecesine bağlı olarak azalacaktır⁷³. Özetle maliyet doğrusunun eğimi ve pozisyonu, ülkeler arasındaki maliyet gelişmelerine ve talep değişiminin etkilerine karşı döviz kuru aracının etkinliği hakkında ülkelerin görüşü üzerine bağımlı olarak değişecektir.

Parasal birliğin fayda ve maliyetleri, Krugman⁷⁴ ve De Grauwe'nin⁷⁵ çalışmalarından hareketle aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Şekil 2. Parasal birliğin Fayda ve Maliyetleri

Fayda ve maliyet doğrularının kesiştiği nokta, ülkenin ticaret yaptığı ortaklarıyla parasal birliğe katılması için gerekli olan açıklığın kritik düzeyini göstermektedir. Ülkelerin açıklık düzeyinin bu kritik seviyesi ne kadar düşük

⁷¹ Mkenda, *op.cit.*, p. 5, Cleeton, *op.cit.*, p. 168 ve Kwan, *op.cit.*, p. 558.

⁷² Cleeton, *op.cit.*, p. 169.

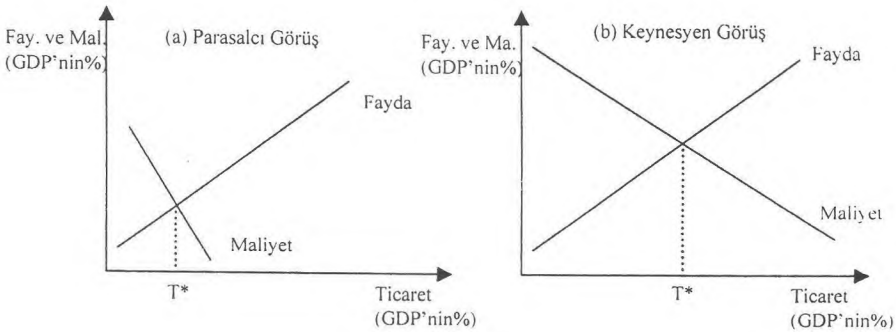
⁷³ Akt: Ricci, *op.cit.*, p. 6.

⁷⁴ Krugman P., "Policy Problems of a Monetary Union" in: De Grauwe P., and L. Papademos (eds), *The European Monetary System in the 1990s*, London: Longman, 1990.

⁷⁵ De Grauwe., *op.cit.*

olursa, dünyadaki ülkelerin birçoğu parasal birliğe katılmaya istekli olacaklardır. Öte yandan parasal birliği üye ülkeler açısından faydalı hale getirecek olan açıklığın kritik düzeyi yükseldikçe, ülkeler kendi ulusal parasının kullanımını terk ederek ticaret ortakları ile parasal birliğe katılmayı maliyetli bulacaktır⁷⁶.

Döviz kuru aracının etkinliği hakkındaki iki farklı görüşe göre ülkelerin ortak para kullanımında kritik açıklık düzeyi farklılaşmaktadır. Parasalcı yaklaşıma göre, döviz kuru ayarlamaları ülkeler arasındaki farklı gelişmeleri gidermede etkin bir araç değildir. Yine bu görüşe göre döviz kurları etkin olsalar bile, döviz kuru politikalarının kullanımı ülkeleri eskisine oranla daha kötü duruma getirecektir. Dolayısıyla, maliyet eğrisi orijine çok yakın bir konumda olacaktır. Şekil 3. (a)'da bu durum gösterilmektedir. Grafikten anlaşılacağı üzere, parasal birliği üye ülkeler açısından faydalı hale getiren kritik açıklık düzeyi orijine yakın olacaktır. Böylece bu görüşe göre, dünyadaki birçok ülke kendi ulusal paralarını terk ederek ve parasal birliğe katılarak önemli kazançlar sağlayabileceklerdir.

Şekil 3. Parasal Birliğin Fayda ve Maliyetleri

Diğer bir görüş, dünyanın katılıkları (fiyat ve ücretler katılığı, emek hareketsizliği gibi) dolu olduğunu ve böylece döviz kurlarının dengesizlikleri gidermede faydalı bir araç olarak kullanılabileceğini savunan Keynesyen yaklaşımdır. Bu görüşe göre, ülkelerin parasal birliğe katılarak etkin bir araçtan (döviz kuru ayarlamaları) mahrum kalmaları ülkelerin büyük maliyetlere katlanmalarına neden olabilir. Bu durumda Şekil 3.'deki grafiğin (b) panelinde

⁷⁶ Kwan, *op.cit.*, pp. 559-560.

gösterildiği gibi maliyet eğrisi, orijinden çok uzak olacaktır. Böylece parasal birliğe katılmak için kritik açıklık düzeyinin değeri yükseldiği için az sayıda ülke parasal birliğe katılmayı dikkate değer bulacaktır.

1980'lerin başlarından itibaren parasal görüş taraftarlarının döviz kurlarının etkinliği hakkında haklı çıkmaları nedeniyle, birçok ekonomist ve politikacı parasal birliğin arzu edilebilirliğini kabul etmeye başlamışlardır. Bu görüş birliği, özellikle Avrupa Para Birliğinin oluşturulmasına temel teşkil eden önemli faktörlerden biri olarak görülebilir.

V. SONUÇ

Ülkeler arasında ortak para kullanılmasının getirdiği birtakım potansiyel fayda ve maliyetler söz konusudur. Ortak para kullanımı, üye ülkeler açısından talep değişmelerine tepkilerdeki farklılık, büyüme oranı farklılıkları, emek piyasası koşullarındaki farklılıklar, ülkelerin farklı işsizlik-enflasyon oranı tercihleri ve mali piyasalardaki farklılıklar nedeniyle yüksek maliyetler içerebilmektedir. Parasal birliğe katılmak isteyen ülkeler, bu özellikleri itibarıyla birbirlerinden çok büyük farklılıklar içeriyorsa, parasal birliğin bir üyesi olmak yerine, bağımsız para ve döviz kuru politikaları izlemeyi daha avantajlı bulabileceklerdir. Ancak, parasal birliğin üye ülkeler açısından getirdiği maliyetlerin büyüklüğü, ülkelerin ekonomik yapıların benzerliğine ve ülkelerin açıklık derecelerine bağlı olarak azalmaktadır.

Parasal birliğin oluşturulmasıyla ortaya çıkan bu maliyetler yanında ortak para kullanımının önemli faydaları da söz konusudur. Bu faydalardan ilki, ortak para kullanımının dönüşüm maliyetlerini azaltmasıdır. Dönüşüm maliyetlerindeki azalışın ülkelerin refahı üzerine doğrudan etkileri yanında ülkeler arasındaki fiyat farklılıklarını gidererek firmalar ve tüketiciler için bir takım avantajları beraberinde getirmesi nedeniyle dolaylı kazançlar da söz konusudur. Ortak para kullanmanın diğer bir faydası da, döviz kuru riskinin ortadan kalkması sonucunda fiyat belirsizliğinin azalması ve böylece fiyat mekanizmasının dağıtım etkinliğini iyileştirmesidir. Ancak üye ülkelerin refahı üzerine katkı sağlayan ortak para kullanımının bu faydasını ölçmek zordur. Aynı şekilde, parasal birlikten kaynaklanan ilave bir ekonomik büyüme beklenilebilir.

Keynesyen ve Parasalcı görüşler arasındaki tartışma Parasalcı görüş taraftarlarının döviz kurları konusunda haklı çıkması sonucu, parasal birliğin ülkeler açısından istenilebilir olduğunu göstermiştir. Ancak bir ülke parasal birliğe katılmadan önce diğer ülke veya ülkelerle olan iktisadi benzerliğine dikkat etmelidir. Aynı şekilde parasal birlik sonucunda elde edebileceği kazançlar ile katlanacağı maliyetleri rasyonel bir şekilde karşılaştırarak karar vermelidir. Bu sonuç, Avrupa Birliği üyesi olup da Euro dışında (şimdilik) kalan ülkelerin davranışına kısmen de olsa bir açıklama getirmektedir. Aynı şekilde Euro'ya katılacak ülkeler açısından da önemlidir.